

İoanna Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2020, 110 s.

Hazırlayan / Prepared by

© FATMA BÜŞRA ÖZTÜRK^a

İnsan, diğer canlılardan farklı olarak yaşamak için gereken tüm değerleri kendisi inşa etmek zorundadır. İnsan inşa ettiği değerlerle önce kendini, sonra çevresini ve en nihayetinde de içinde yaşadığı toplumu biçimlendirmektedir. Akıl sahibi olan bir insanı değerlerinden ayırarak düşünmek mümkün değildir: “Varlıktan bağımsız değer kör, değerden bağımsız varlık sağırdır.”¹ Bu sözde de görüldüğü üzere varlık ve değer birbirine sıkı sıkıya bağlıdır, değerden soyutlanmış varlık eksik kalacağı gibi, bir varlığa bağlanmayan değer de sözde

^a AHBVÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Programı
fatma.ozturk428@hbv.edu.tr

¹Aliye Çınar, “Modern Zamanların Değer Arayışı: Varlık-Bilgi-Değer Birliğinin Önemi”, *Journal of Values Education Turkey*, 11, 2006, s. 53.

var olacaktır. Varlık-değer arasındaki ayrılmaz ilişkiyi Paul Tillich “Varlık değeri önceler, ancak değer varlığı tamamlar.” ifadesi ile açıklamaktadır.²

Düşünen ve eyleyen insanın tüm eylemleri bir değere referansta bulunmalıdır. Örneğin, dürüst olmaya çalışmam bu erdemi bir değer olarak görmemden kaynaklanmaktadır. Bir değere göndermede bulunmayan eylemin anlamlı olması da mümkün olmayacaktır. Dürüstlük benim için bir değer değilse niçin dürüst olmaya çabalıyorum? Zira bir değer içermeyen davranışları anlamlandırmak zorlaşacaktır. Hiçbir değer olmadığı bir dünyada eylemlerin bir anlamı da olmayacaktır. Bireyin değer mekanizması yoksa doğayı, evreni hatta diğer insanları da tüketim kaynağı olarak görmesi olasıdır.

İnsanı insan yapan bir nitelik olan değer inşa etme süreci olağanken onu problem haline getiren şey değerlerin mahiyeti ve bunların mutlak mı yoksa izafi mi olduğudur. Bu yazıda ana hatlarıyla tanıtacağımız İoanna Kuçuradi'nin *İnsan ve Değerleri* adlı eseri bu tartışmaların kaynağına dikkat çekmekte ve problemleri tespit etmektedir. Bu eserde değer konusu giriş ve üç ana başlık altında ele alınmıştır. Girişte okuyucunun zihnini problemle tanıştırmak hedeflenmiş bu bağlamda değer tanımı, mutlak ve göreceli oluşuyla ilgili temel yaklaşımlara kısaca değinilmiş, gerçekte bu probleme nasıl yaklaşılması gerektiği ele alınmıştır.

Bu kısım yazarın hedefinin ve amacının okuyucunun zihninde hayal edilmesini sağlayan bölümdür. Burada ele alınan kavramlar ve tanımlamalar sonraki bölümler için okuyucuyu heyecanlandırmalıdır. Yazar değerlerin farkına değinmiş, gündelik hayattan örnekler vererek konuyu somutlaştırmıştır. Kuçuradi için değerler var olan şeylerken, değer ise bir şeye ait olmalıdır. İnsanın değerleri onun varlığını gerçekleştirmesine yarayan tüm imkanlardır. Örneğin, çalışması, düşünmesi, bilim ve sanat yapması vb. tüm bu değerler insanı insan yapan ve diğer canlılardan

² Çınar, “Modern Zamanların Değer Arayışı”, s. 64

ayıran niteliklerdir. Burada değer problemini yalnızca ahlak felsefesinin değil, insanın tüm eylemlerini ilgilendiren bir mesele olarak sunması da dikkat çekicidir.

Kuçuradi kitabın birinci bölümünde girişte kapı araladığı değerler arasındaki farkları daha da netleştirmeye, değerlendirme ve değer atfetme kavramlarının kullanım biçimlerine, değerlendirme faaliyetinin objenin durumuna göre aldığı anlama dikkat çekmek istemiştir. Bu kısımda "Neden aynı şeyler farklı kişiler tarafından farklı değerlendirilmektedir?" sorusu ile başlayan yazar, bu sorunun önemini okuyucunun fark etmesini sağlamıştır. Bu noktayı şu örnek üzerinden netleştirmektedir: "Benim için değerli olan arkadaşım, bana bir hediye aldığımda ben arkadaşıma verdiğim önemden dolayı o hediyeye bir değer atfediyorum. Ancak arkadaşımın arasında hiçbir ilişki olmayan başka biri için o hediye anlamsız olabilir. Bir şeye o veya şu nedenle değer atfedildiğinde yalnızca o kişi için değerli olurken, bir şeyin değerinin belirlenmesi ise o şeyin neden değerli olduğu sorusunun cevaplanmasıyla mümkün olacaktır." (Bkz. s. 26)

Yazar bu bölümde ikinci bir başlık açarak değer atfetme ve değer biçme arasında da ayrıma gitmektedir. Yukarıda örneğini zikrettiğimiz gibi değer atfederken, değer atfeden kişi ve atfedilen şey arasında bir bağ olduğu için o şey değerli olmaktadır. Değer biçmek ise, bir şeyi genel ilkeler içerisinde ele alınarak değerlendirilmesidir. Yazar bu farkların ortaya konmasının insan yaşamı için önemine vurgu yapmaktadır. Bu kavramları ele aldıktan sonra değer ve değerlerin farklarını iki alt başlık halinde ele almaktadır. İlk olarak değer ve değerler arasındaki farkı örneklerle işlemektedir. Değer, bir şeyi diğerlerinden ayıran şeydir. Yani bir şeyin değerli olması onun değeriyle ilgili değildir, onu değerli yapan şey diğerlerine kıyasla farklı olan özellikleridir. Örnekle açıklamak istersek; bir eserin dünya klasikleri arasına girmesini sağlayan şey, önceki eserlerden farklı bir şey görmemizi sağlaması ve bize yeni ufuklar açmasıdır. Bu hususiyetler bu eserin değerini oluşturur. İkinci olarak yazar, değerlerin insan ile

bağlantısına dikkat çekmektedir. Değerler, yaşantı yoluyla gerçekleşen insan fenomenleridir. Olayların ya da şeylerin değerini belirleyen insana kazandırdıkları ve hissettirdikleridir. Kavramlar netleştirildikten sonra değerlendirme objeye göre anlamlandırılmaktadır. Yazarın buraya kadar ele aldığı konular zihnimizde yan yana yer alan, çoğunlukla birbirinin yerine kullandığımız kavramların aslında farklı olduğunu idrak etmemizi sağlamıştır. Yazar bu bölümde son olarak bir eylemi sadece dışarıdan gözlemleyerek anlamlandırmanın imkânsız olduğundan bahsetmektedir. Bir eylemi doğru değerlendirmek için eyleyeni ve eylemin yapıldığı durumu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Doğru bir tutum geliştirebilmemiz için eylemde bulunan insanın başka durumlarda neler yaptığını, nasıl bir insan olduğunu bilmemiz gerekmektedir. Kuçuradi görüşlerini temellendirirken Kant'ın *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi* eserine atıfta bulunmuş ve buradan alıntılar yapmıştır. Buna göre bir eylem dışarıdan bakıldığında ödeve uygun görülebilir. Ancak gerçekte o eylemin ödeve uygun olup olmadığını belirleyen şey eylemde bulunan kişinin niyetidir. Bu noktada aklımıza gerçekten niyetin bilinmeyeceği sorusu gelmektedir. Bir insanın niyetini anlamamanın, neyi niçin yaptığını tam anlamıyla bilmenin bir yolu var mıdır? Bu bölümden anlaşıldığı kadarıyla eğer, bunlar bilinmiyorsa değerlendirmenin de doğru olmayacağıdır. Bu görüş doğru görülebilir, zira aksi halde yapılan değerlendirmelerin yanlışla sürüklediğini, çoğunlukla gerçeği yansıtmadığını gözlemlemekteyiz.

Konunun sınırları çizildikten sonra yazar ikinci bölümde üç ana başlık altında felsefi görüşlere yer vermiştir. Bu bölümdeki ilk başlıkta "izm"lerin realiteyi açıklarken tek taraflı davrandıklarını iddia etmektedir. Yazara göre izmler bir sınır çizer ve soyutlama yapar. Örneğin, her şeyde bir amaç olduğu söylenince teleolojizm, her şeyin maddeden oluştuğu söylenince materyalizm ortaya çıkmaktadır. Yazar burada felsefi izmler, sanattaki izmler ve sosyal izmler gibi ayrımlar yapmıştır. Bu bölümün ikinci başlığında, değer biçme ve felsefi bilgi ilişkisine değinmek-

tedir. Felsefenin amacı, değerlendirme fenomenini problem olarak ele almakken, değer biçme açıları sunmaya kalkışırsa yanlış analogiler kurar ve kendi işi olmayan bir işe soyunmuş olur. Yazar önsözde de düşünürün amacının görülmeyeni göstermek olduğunu, yoksa bir şeyi meşrulaştırmak olmadığını ifade etmişti.

Kuçuradi felsefi bilginin yüzyıllardır sorduğu ve hala cevap aradığı üç sorudan da bahseder. İyi-kötü nedir? Güzel-çirkin nedir? Doğru-yanlış nedir? İlk soru ahlak, ikinci soru estetik, üçüncü soruya, epistemoloji alanının sorularıdır. Bir bilginin doğru mu/yanlış mı olduğunu belirlemek için sorulan soru onu değerlendirme amacı, iyi-kötü, güzel-çirkin nedir soruları değer biçme amacı taşımaktadır. Dolayısıyla yazara göre, bunlar felsefi bilgi içerisinde değer olarak değil, kavram olarak ele alınmalıdır. Yazar bu bölümün üçüncü başlığında ise bazı düşünürlere göre iyi-kötü kavramının ne olduğunu ele almış, güzel-çirkin kavramlarının mutlaklığını iddia edenlerle hesaplaşmayı hedeflemiştir. Öncelikle, iyi-kötünün değer olduğunu iddia edenlere, aslında bunların bir değer olmadığını göstermeyi amaçlar. Burada ele aldığı ilk görüş Platon ve Aristoteles'te iyi kavramıdır. İkinci olarak ise, Kant'ta iyi kavramını ele almıştır. Diğer incelediği görüşler ise: Max Scheler'de iyi kavramı ve Nicolai Hartmann'da iyi kavramıdır. Bu düşünürlerin görüşlerini zikrettikten sonra yazar topluca kendi değerlendirmesine yer vermektedir. Bu düşünürlere getirdiği en önemli eleştiri; tümü iyiyi yüksek bir erdem olarak sunarken, iyinin tanımını yapamamalarıdır. Böylece bu kavram sadece olumlu bir özelliğe, tanımı yapılamayan içi boş bir kavrama dönüşmüştür. Zira sadece "Bu iyidir." demek onun mahiyetinin anlaşılmasını sağlamaz. Yazar açısından filozofların iyi tanımını bir değer biçme çabası, yaşamdaki eylemlerin değerli olması için bir ölçü sunmaktan başka bir yarar sağlamaz. Yazarın burada çizdiği çerçeve oldukça önemlidir. Gerçekten de "iyi ödevi uymaktır.", "iyi en yüksek ideadır.", "iyi mutluluktur." gibi sunulan tüm tanımlamalar, tanımlama olmaktan uzaktır. İyinin ne olduğundan ziyade nasıl olduğunu sunmaktadır. Bu da epistemik anlamda bir boşluk doğurmaktadır.

Kitabın son bölümünde ise değerlendirme faaliyetinin tarihsel süreç içerisindeki durumuna değinilmiştir. Her çağda insanın yapıp ettiklerine biçilen bir değer vardır ve bu değer çağdan çağa değişmesi kaçınılmazdır. Yazar her çağda düşünürlerin sorması gereken iki sorudan bahsetmektedir: Bu çağın insan anlayışı nedir?, Bu koşullarda insanlara nasıl bir yön çizilebilir? Bu, görelilikten değil artan bilgimizle yeniyi görme ve olan biteni yeniden değerlendirmekten kaynaklanır. Bu noktada yazarın tavsiyesi; geçmişteki insan anlayışlarıyla hesaplaşmak, yeni bir değerlendirme anlayışıyla insan realitesini yenilemektir. Kuçuradi'ye göre insana yeryüzünde insanca yaşama olanağı hazırlamak düşünürlerin işidir. Değer biçmenin anatomisini ortaya çıkarmak, neyin nerede yapılıp yapılamayacağını göstermek ise değer felsefesinin işidir. Filozof, değeri değer yapan şeyin ne olduğunu, değer kendisini, neliğini açıklamak zorundadır. Yazar değer felsefesine eleştirilerini ve tavsiyelerini sunarak kitabını tamamlamıştır.

Kuçuradi'nin ana hatlarıyla tanıttığımız bu eseri, değerlerin içinin boşaltıldığı günümüz dünyasında "değer" kavramını derinlemesine ele almaktadır. Zihnimizde yanlış yerlere oturttuğumuz birçok kavramın farklarını sunması, örneklerle açık hale getirmesi açısından hem meraklısına hem de felsefe dünyasına katkı sunan bir eserdir. Yazarın kendisinin de ifade ettiği gibi bu kavramları anlamak sadece değer felsefesi açısından değil, insan yaşamı açısından da oldukça önemlidir. Eserde Latince ifadelerin Türkçe karşılığının verilmemesi ile yazım yanlışları bazı yerleri anlamayı zorlaştırmaktadır. Birkaç baskı yapan eserde bu hataların olmaması beklenirdi. Ancak yine de kavram karmaşasını ortadan kaldırarak zihinde doğru yerlere yerleşmesini sağlamayı amaçlayan eserin hedefine ulaştığını söyleyebiliriz. Yazarın tanımlamaları, ayrımları, getirdiği eleştirileri ve sunduğu önerileri de dikkate almak gerekir. Sonuç olarak kitap, ele aldığı problem ve bunu çözerken kullandığı dil ve üslup açısından güncel felsefe çalışmalarına önemli bir katkı olarak değerlendirilmelidir.